

ТЕХНОКРАТИЧНЕ МИСЛЕННЯ І ФІЛОСОФСЬКА КУЛЬТУРА

Питання філософської освіти в Україні, як і присутності й ролі філософії в сучасній університетській освіті, безумовно, має вкрай суттєве значення. Ця тема давно на часі і має вестися з урахуванням всієї складності, суперечливості та вагомості культурної ролі філософії взагалі й особливо сьогодні. Не секрет, що останніми десятиліттями присутність філософських дисциплін у структурі університетської освіти стрімко скорочується, що нагадує синдром «шагренової шкіри». Чомусь численні освітні модернізації та інновації мають спільний наслідок – мінімізацію ролі та впливу філософії на зміст і спрямованість освіти. Чому ж так відбувається?

Відомо, що інтелектуальний потенціал суспільства далеко не однорідний, його численні різновиди відіграють різну роль в сучасному світі, в долі цивілізації та культури. Із багатьох різновидів інтелектуального потенціалу найбільшу небезпеку приховує технократичне мислення, яке останнім часом надзвичайно поширилось і проникло у різні сфери життя.

Що ж являє собою технократичне мислення і в якому відношенні воно знаходиться до людини, людських цінностей, культури? Усвідомлення того, чим є технократичне мислення, необхідне, щоб почати розмірковувати про те, що йому можна протиставити або чим його можна доповнити.

Зазначимо, що технократичне мислення не є невід'ємною рисою лише представників науки взагалі і технічного знання зокрема. Воно може бути притаманне і політичному діячеві, і представнику мистецтва, і гуманітарію, і педагогу та вихователю. Технократичне мислення – це світогляд, суттєвими рисами якого є домінування засобів над ціллю, цілі над сенсом і загальнолюдськими інтересами, техніки над людиною та її цінностями. Для технократичного мислення не існує категорій моральності, совісті, людського переживання та гідності.

На жаль, не обминуло технократичне мислення і освітній процес в університетах, особливо тих, що мають технічне спрямування. Справі дегуманізації освіти значною мірою послужила політика скорочення циклу гуманітарних дисциплін, згідно нового Закону про вищу освіту. Цьому сприяє також процес так званого «самоврядування» вузів та їх підрозділів, коли на тлі загального скорочення навчальних годин намагаються зберегти години спеціальних дисциплін за рахунок значного зменшення годин, відведених на дисципліни гуманітарного циклу. Внаслідок такого «самоврядування» відбувається «подрібнення» спеціальних дисциплін, породження курсів, які дублюють один одного. Все це, без сумніву, не підвищує якість освіти, яка з понівеченим та урізаним гуманітарним циклом, навряд чи може називатись ще «вищою».

Однак, що ж можна протиставити технократичному мисленню? Аналізуючи тенденції розвитку сучасного цивілізованого світу, приходимо до висновку, що настав час, коли економічно вигідним стає не подальше нагромадження та вдосконалення техніки, а розвиток духовно-інтелектуального потенціалу людини. Існуюча ж у нас система освіти та її «реформування» спрямовані переважно на підготовку вузького спеціаліста – інженера, агронома, фізика тощо, а не на формування унікальної особистості.

Унікальність особистості проявляється не в її вузькому професіоналізмі, а в більш широкому контексті її діяльності, тобто в світі культури. Адже культура

– це не лише спосіб виявлення, але й форма розвитку і міра розкриття сутнісних сил людини, вона є процесом засвоєння особою національних і загальнолюдських досягнень в засобах і формах самореалізації та розпредметнення тієї місії людини, яку вона виконує в різних сферах своєї життєдіяльності. Стрижнем культури є філософська культура, яка, як ефір, проникає і проявляється в найрізноманітніших явищах людського життя. Філософська культура – це здатність людини до осмислення себе, рефлексії свого буття, а звідси – й світоглядні орієнтації в просторі та часі. Як зазначає Л.Губерський, «...філософія завжди апелювала до мислення людини як такого, до її вміння формувати уявлення та знання про світ і своє місце у ньому. Як і саме мислення, філософія – це не стільки певний результат, що закріплюється у формі чітких і несуперечливих положень, скільки процес, якому належить навчитися. Це вміння мислити можна здобувати лишень у процесі філософської освіти через діалог із мислителями минулого та сучасності, через діалог студента і викладача» [2, с.6].

Вплив технократичних підходів на стан освіти, очевидно, не прямий, а опосередкований. Сама наука, а слідом за нею і освіта перестали бути невід'ємною частиною культури. Вся система освіти сліпо і бездумно копіює зростаючу диференціацію науки і прагне охопити неосяжне. Предметність та змістовність як орієнтації освіти, щоб бути такими в дійсності, повинні походити не тільки від науки, але й від культури, в контекст якої повинні бути вписані шкільні та вузівські витяги з науки. У результаті недооцінки історико-культурної та соціокультурної складової знань освіта втрачає культурний, моральний, особистісний, а разом з усім цим і предметно-змістовний і діяльнісний контекст і сенс.

Про дух, культуру, моральну силу і життя (а не лише про факти, інтелект і закони природи) думаєш, коли згадуєш долі великих вчених. Міждисциплінарність, якою переймається сучасна світова наука, була природньою для багатьох видатних учених недавнього минулого. Цьому, звичайно, сприяло сімейне виховання і шкільне навчання, які створювали можливості та умови виникнення стійких інтересів та захоплень. Такі ранні захоплення задовольняли не лише допитливість, але й давали перші уроки працелюбності, творчості, формували характер, давали живе, особистісне знання, розширювали свідомість, перешкоджали обмеженості вузькопрофесійною сферою.

Поширення вузької спеціалізації привело до ситуації, коли вчений, що постає в очах інших людей одним із представників цивілізованого людства, не може бачити із «вузької нірки» своєї спеціальності всього зоряного неба і тим більше створити загальну картину світу, пов'язати науку з життям людського суспільства. Такий вчений, що не знає, а часто і не бажає знати загальних світоглядних принципів і закономірностей, перетворюється, за влучним зауваженням Ортега-і-Гасета, в «ученого невігласа», «сучасного дикуна», що не вирізняється із загальної маси людей. Звичайно, така характеристика не може стосуватись таких вчених, як Г.Галілей, І.Ньютон, А.Ейнштейн, В.Гейзенберг, Н.Бор, тому, що вони знали значення філософії в науці. Саме філософія дозволяла їм проривати вузький горизонт конкретної науки, давала можливість ставити доленосні проблеми у власній галузі досліджень, проблеми, вирішення котрих і було конкретним «кроком за горизонт» (В.Гейзенберг), кроком, котрий виявлявся вагомим внеском у розширення і уточнення загальної картини світобудови.

Таким чином, потенціал розвитку і якість життя нашої країни безпосередньо пов'язані з результатами боротьби між технократичним мисленням та мисленням, що виростає з цілісної культури, стрижнем якої є філософська культура.

Список використаних джерел

1. Гейзенберг В. Шаги за горизонт/ В.Гейзенберг.- М.: Прогресс, 1987.- 368 с.
2. Губерський Л. Філософія і освіта: зустріч перспектив// Філософська думка, 2013, № 5, с. 6-13.
3. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори/ Х. Ортега-і-Гасет.- К.: Основи, 1994.- 420 с.